

ЛІТЕРАТУРА

1. Baran P. The Political Economy of Growth. – New York, Monthly Review. – 1957. – P. 175.
2. Пребиш Р. Периферийный капитализм: есть ли ему альтернатива? – М. – 1992. – С. 20.
3. Давиденко С. Актуальні проблеми та перспективи оптимізації імпортозалежності України//Стратегічна панорама. – 1' 2009. – С. 109.
4. Лебедев К. К. Импортозамещение продукции высокотехнологической промышленности: условие развития диверсификации структуры промышленного производства, Труды IX Научно – практической конференции «Исследование, разработка и применение высоких технологий в промышленности». – Санкт-Петербург. – 2010. – С. 25.
5. Назарчук Е. Н. Импортозамещение как резерв повышения эффективности деятельности промышленного предприятия и источник устойчивого развития отраслей экономики // Вестн. Самар. Гос. Эконом. Ун-та. – Самара. – 2007. – №5 (31). – С. 49.
6. Остапенко Т. Г. Вплив експорторієнтованих та імпортозаміщуючих галузей на зростання економіки України // Економіка. Фінанси. Право. – №10. – 2009. – С. 11.
7. В Україні триває спад промислового виробництва [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrbiznes.com/news/business/61251.html>>.
8. Підтримка вітчизняного виробника сільськогосподарського виробника в умовах членства України в СОТ [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.zoda.gov.ua/article/850/pidtrimka-vitchiznyanogo-silskogospodarskogo-viro.html>>.
9. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.
10. Ткаченко В. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства // Економіст. – № 9. – 2008. – С. 9.
11. Волощенко Л. Ю. Зовнішній сектор економіки України: уроки для посткризового періоду // Економіка і прогнозування. – 2/2010. – С. 70.
12. Полтерович В. Принципы формирования национальной инновационной системы // Проблемы теории и практики управления. – №11. – 2008. – С. 8.

УДК 338.439.5:665.11(447)

ОЦІНКА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Недашківський М. М., аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Осуществлен анализ и оценка современного рынка продукции масляно-жирового комплекса АПК Украины, охарактеризованы его роль во внешнеэкономической деятельности, идентифицированы основные производители продукции отрасли, оценен баланс спроса и предложения на рынке растительного масла.

Ключевые слова: *масложировой комплекс Украины, рынок, спрос, предложение, растительное масло.*

The analysis and estimation of modern oil-fat products complex market of Ukraine are carried out in the article. Its role in foreign economic activity is described. The basic producers of industry products are identified. The balance of demand and supply at the market of vegetable oil is appraised.

Key words: *oilseed complex of Ukraine, the market demand, supply, vegetable oil.*

Постановка проблеми. Олійно-жировий комплекс України є єдиним сектором аграрного виробництва, де завдяки запровадженню економічних методів регулювання ринку, встановлено баланс економічних інтересів держави, сільськогосподарської та переробної сфер виробництва і внутрішнього споживача.

Розвиток олійно-жирової промисловості в Україні має значні перспективи як з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, так і задоволення попиту зовнішнього ринку. Це зумовлено переорієнтацією у структурі харчування населення економічно розвинених країн із тваринних жирів на рослинні та олію і зростанням загальної чисельності населення планети. Також важливим фактором розширення виробництва олій стало здороження енергоносіїв, та збільшення використання олій для технічних потреб (біопалива, миючих засобів, фарб тощо).

Виробнича база олійно-жирових підприємств дозволяє переробляти різні види насіння олійних культур (соняшника, ріпаку, сої), а вкладені інвестиції спонукають інвесторів проводити зважену цінову політику стосовно олійної сировини, що стимулює суб'єкти аграрного виробництва до вирощування олійних культур.

Питома вага України у світовому виробництві олій складає майже 22 % [4].

Підприємства олійно-жирового підкомплексу АПК є стратегічно важливими як для національного господарства країни, так і окремих її регіонів. Галузь входить у першу п'ятірку галузей харчової промисловості за обсягами виробництва. Олійно-жирові підприємства є важливою переробною ланкою і одним з основних джерел забезпечення споживчого ринку продовольством.

У дослідження олійно-жирового підкомплексу АПК України вагомих внесок внесли вітчизняні вчені-аграрники, такі як: Домашенко Ю. В., Карман С. В., Карпенко А. В., Митченко О. О., Нікітчин Д. І., Осадчук В. І., Петров В. М., Пластун С. І., Супіханов Г. Б. та інші.

На вітчизняному ринку функціонує велика кількість виробників олійно-жирової продукції. Випереджаюче розширення переробних потужностей зумовлює жорстку конкуренцію між виробниками на внутрішньому ринку олійно-жирової продукції. За цих умов важливо аналізувати і оцінювати стан попиту і пропозиції на той чи інший вид продукції олійно-жирової промисловості. У зазначеному контексті оцінка стану ринку олійно-жирової продукції є актуальною і практично значимою.

Метою статті є оцінка стану та аналіз попиту і пропозиції на ринку олійно-жирової продукції України.

Результати досліджень. Основною олійною культурою в Україні є соняшник. Вирощують його саме для того, щоб одержати насіння (табл. 1), а з нього олію, тоді як такі олійні рослини як льон-довгунець і конопля культивуються з іншою метою. Їх насіння є побічним продуктом відповідних спеціалізованих комплексів. Вирощують соняшник господарства 19 областей України та Автономної Республіки Крим. Товарних посівів немає у Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській, Волинській та Рівненській областях. Майже всі площі посівів цієї культури зайняті районованими сортами. Соняшник – культура Степу і Лісостепу. Найбільші посівні площі його у степових областях: Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській та Херсонській. Соняшник – теплолюбна і посухостійка рослина, однак добре росте при достатній кількості вологи у ґрунті на родючих землях. Ця культура дуже виснажує ґрунт, тому для одержання високих врожаїв необхідно вносити значну кількість добрив і використовувати спеціальні сівозміни. У зв'язку з цим є межа раціональної концентрації соняшнику на полях та рівня спеціалізації господарств на його вирощуванні. У загальному обсязі олійної сировини підприємства олійно-жирової промисловості частка насіння соняшнику становить майже 98 %. Вміст олії у насінні цієї рослини досягає 47–55 % його ваги, що у 1,5–2 рази перевищує показники жирності насіння інших олійних культур. Отже, олійно-жировий комплекс України фактично ґрунтується на виробництві соняшнику і переробці його насіння для одержання олії, яка використовується для харчових і технічних потреб.

Таблиця 1

Виробництво насіння соняшника в Україні

	2003/ 2004 МР*	2005/ 2006 МР*	2006/ 2007 МР*	2007/ 2008 МР*	2008/09 МР*	2009/10 МР*
Валовий збір у заліковій вазі, тис. тонн	4247	4706	5324,3	4173,7	6526,2	6000
Урожайність, ц/га	11,2	12,8	13,6	12,2	15,3	17,1
Площі, тис. га	3803	3686	3911,7	3411,4	4279,5	3500
Рівень рентабельності виробництва**),%	64,3	24,3	20,7	74,9	22	40
Внутрішнє використання, тис. тонн	3757	4486,2	4988,1	4098,4	5876,2	5400
Експорт, тис. тонн	928	219,8	336,2	75,3	650,0	600

* – маркетинговий рік

** – за календарний рік[6].

Соняшникова олія – цінний харчовий продукт. Олію застосовують у консервній, хімічній, шкіряній, машинобудівній та інших галузях промисловості. Крім олії, з насіння соняшнику виготовляють халву. Відходи переробки насіння – макуха та шрот є цінним білковим кормом для худоби, компонентами комбикормів, а лушпиння використовується як сировина для гідролісної промисловості. Для господарських і виробничих потреб використовують кошики та стебла соняшнику а саме попел після їх спалювання для виготовлення пластмас, міцного скла, кристалю і як калійне добриво [5]. Це свідчить про важливу міжгалузеву функцію олійно-жирового комплексу у народному господарстві. У свою чергу, на розвиток комплексу значною мірою впливають машинобудівна, хімічна, текстильна, скляна та інші галузі (рис. 1).

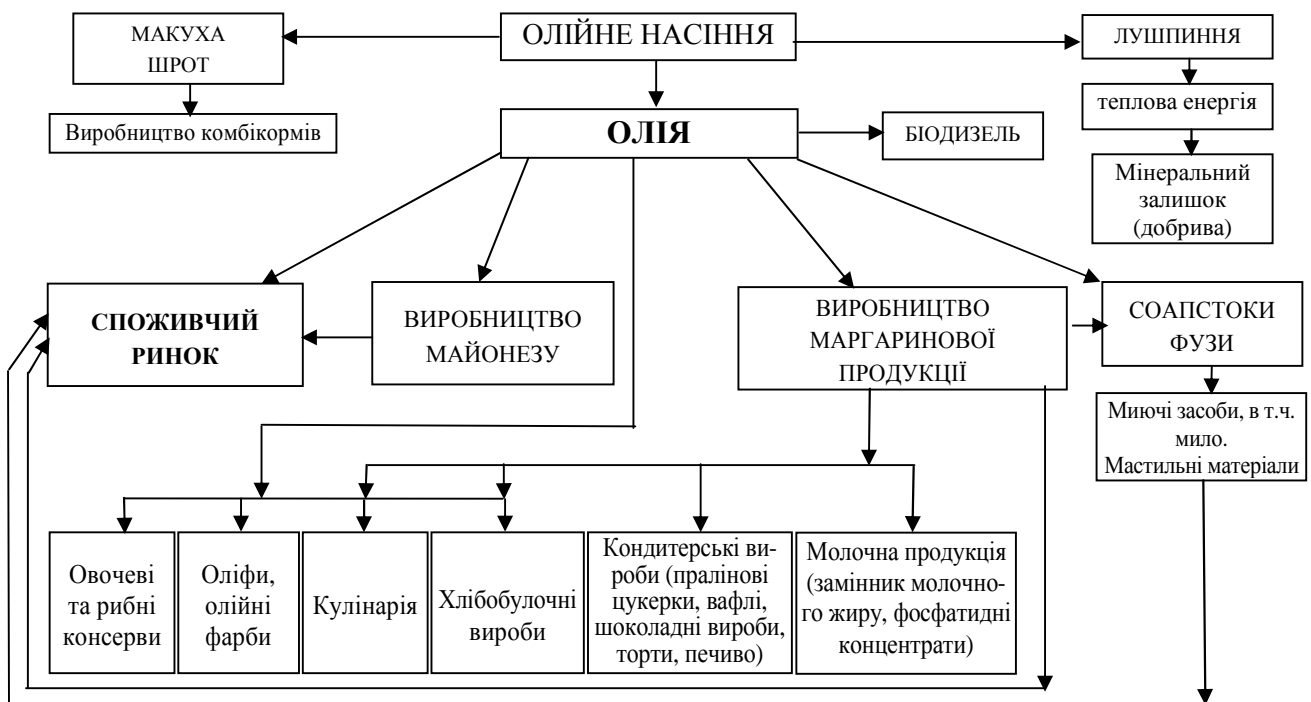

Рис. 1. Сфери застосування олійної продукції [4]

Переробна ланка олійно-жирового комплексу України включає: близько 20 великих спеціалізованих підприємств, невеликі олійниці (переважно у сільській місцевості) та цехи (при місцевих харчокомбінатах) (табл. 2).

Олію одержують пресовим і екстракційним способами. Другий спосіб – ефективніший, оскільки дає змогу вилучити значно більше олії з сировини. Метод-екстракції застосовують на великих підприємствах, а пресовий – на олійницях і в цехах.

Серед великих підприємств, що виробляють олію, – 9 олійно-жирових комбінатів та 12 олійних заводів. Їх технічний рівень дає змогу одержувати високий вихід олії з сировини. На комбінатах набуло розвитку комбінування виробництв на основі комплексного використання сировини, об'єднання послідовних стадій переробки олії. Крім олії (сирової, рафінованої і фасованої), олійно-жирові комбінати виробляють солomas, маргарин, майонез, мило, мийні засоби тощо. Олійні заводи спеціалізуються тільки на виробництві, рафінуванні та фасуванні олії. До олійних належить і єдиний в Україні завод кісточкових олій (Одеса). Олія, одержана з кісточкових плодів, є дуже цінним продуктом.

До найбільших підприємств олійного виробництва належать: закрите акціонерне товариство з іноземними інвестиціями "Дніпропетровський олійноекстракційний завод", ЗАТ "Запорізький олійно-жировий комбінат", ЗАТ "Слов'янськоля" (Донецька область). ПАТ "Кіровоградолія", ПАТ "Одеський олійно-жировий комбінат", ЗАТ "Пологівський олійноекстракційний завод" (Запорізька область) та ПАТ "Вінницький олійно-жировий комбінат" [1].

Маргаринову продукцію в Україні поряд з олійно-жировими комбінатами виробляють Київський, Донецький та Ужгородський маргаринові заводи, Харківський і Львівський жирокмбінати. Мило і миючі засоби виготовляють Одеський, Полтавський, Вінницький, Чернівецький, Кіровоградський та інші олійно-жирові комбінати, Київський і Харківський миловарні заводи.

Виробництво соняшникової олії 2008–2009 рр.

Рік	Види олії	Січ.	Лют.	Бер.	Квіт.	Трав.	Чер.	Лип.	Сер.	Вер.	Жов.	Лис.	Гру.	Січ-гр.
2008	Олія соняшникова нерафінована	206,1	171,9	170,3	125,7	110,7	91,2	115,5	80,3	103,0	201,3	211,6	231,6	1819,2
	Олія соняшникова рафінована та її фракції	41,5	42,3	46,1	42,6	40,7	38,5	54,5	46,2	50,3	59	52,3	54,6	574,1
	Рафінована фасована олія*	25,7	26,4	30	27,3	27	17,9	30,1	30,7	29	30,8	27,2	23,7	325,8
2009	Олія соняшникова нерафінована	237	216	243,3	238,6	242,7	219,6	209,4	144,4	140,4	274,4	269,7	282,3	2717,8
	Олія соняшникова рафінована та її фракції	36,7	42,2	53,7	42,9	38,9	41,0	43,9	44,4	45,3	58,5	53,1	56,1	556,7
	Рафінована фасована олія*	14,4	20,4	23,9	18,8	13,1	18,6	23,4	18,4	18,4	31,2	23,8	24,1	248,5

* — дані по фасованій олії наведені тільки по підприємствах асоціації “Укроліяпром” через відсутність даних Держкомстату[3].

Завдяки переоснащенню котелень під технологію спалювання лушпиння соняшника, олійно-жирові підприємства в умовах невпинного зростання цін на енергоносії, практично на 90 % забезпечують себе енергоресурсами – тепловою енергією.

Перспективи розвитку промислової ланки комплексу й надалі залежатимуть від поліпшення технології переробки сировини, зміцнення матеріально-технічної бази галузі, поглиблення зв'язків з підприємствами, які вирощують олійні культури та заготовляють насіння.

Загальна пропозиція на ринку соняшнику та продуктів його переробки в Україні формується виключно за рахунок власного виробництва. Імпорт продуктів олійно-жирового комплексу практично відсутній.

Основними ризиками та факторами впливу, які властиві та відрізняють олійно-жировий комплекс від інших сфер, виступають погодні, економічні та цінові. Ціни на продукцію олійно-жирової галузі також залежать від сезонності продажів та якості продукції. Наприклад, якість олійного насіння оцінюється за такими характеристиками як рівень концентрації олії у насінні, кількість вологи, засміченість та ін.

Держава приділяє значну увагу розвитку олійно-жирового комплексу – стратегічно важливої галузі. Основними важелями, які позитивно впливають на стан підприємств-товаровиробників є державна цінова політика у сфері олійно-жирової промисловості. Разом з тим, такі управлінські важелі як митне регулювання (мито на експорт насіння соняшнику) та головне – несвоєчасне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ) негативно впливають на ефективність функціонування підприємств галузі. Так, станом на 1.04.2010 року сума невідшкодованого ПДВ експортерам олії становить близько 2 млрд. грн [2].

Основним внутрішнім споживачем соняшникової олії в країні є населення. Населення купує у вигляді сирого та рафінованого продукту близько 65% від загального обсягу його споживання. Внутрішнє споживання олій рослинних у перерахунку на рік оцінюється 14,2 кг на особу (раціональна норма 13 кг на особу на рік) [4].

Попит та пропозицію на ринку олій рослинних ілюструє табл. 3.

Таблиця 3

Баланс попиту и пропозиції олій рослинних(тис. тонн)

№ п/п	Показник	2009/2010 МР (оцінка)	Вересень-грудень 2009/2010 МР (попередні дані)
1.	Попит на продукцію – всього у т. ч.	2800	1095
	Внутрішній ринок – всього з нього:	700	241
	Фонд споживання	650	221
	Інше споживання	50	20
	Експорт	2100	854*
2	Пропозиція продукції – всього у т. ч.	2800	1095
	Внутрішнього ринку – всього	2500	970*
	Імпорт	300	125*

*/ інформація оперативна [6].

Ситуація на ринку олій рослинних та олієсировини склалась зараз така, що:

• у 2009/2010 МР врожай насіння соняшнику за попередніми даними склав і 6,4 млн. тонн соняшнику при урожайності 15,2 ц/га;

• виробничі потужності з переробки олієсировини в Україні оцінюються у 8,3 млн. тонн на рік;

• у сезоні 2009/2010 років виробництво олії очікується у межах 2,4–2,5 млн. тонн проти 2,6 млн. тонн у минулому періоді;

• експорт олій соняшникової у 2009/2010 МР оцінюється близько 2 млн. тонн, або понад 80 % від її виробництва;

• індекс споживчих цін на олію за 2008 рік – 98,3 %, за 12 місяців 2009 року – 111,7 % (в т.ч. у грудні 2009/2010 МР – 101,7%) [6].

На зовнішньому ринку олійно-жирової продукції Україна є одним із світових лідерів за обсягами продажу соняшникової олії і експортує її в 63 країни світу. На світових ринках основними споживачами олії є країни Європейської Спільноти, Близького Сходу, Північної Африки і СНД.

У 2009 році вітчизняними товаровиробниками експортовано на зовнішні ринки 2245,0 тис. тонн олії соняшникової, що в 1,7 рази більше, ніж у 2008 році. Частка експорту олії у загальному обсязі її виробництва складає 83,0 %, що на 9,4 % більше, ніж у 2008 р.

Динамічно змінюється структура експорту (рис.2 і 3).

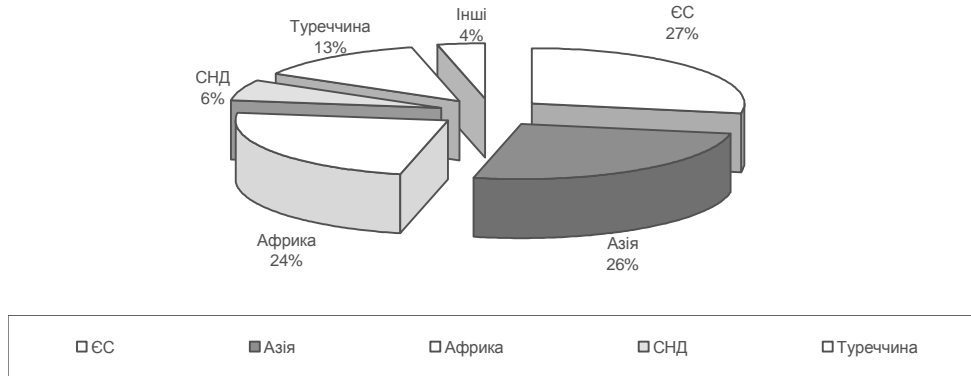

Рис. 2. Структура експорту олії нерафінованої соняшникової у 2008/09 МР [4]

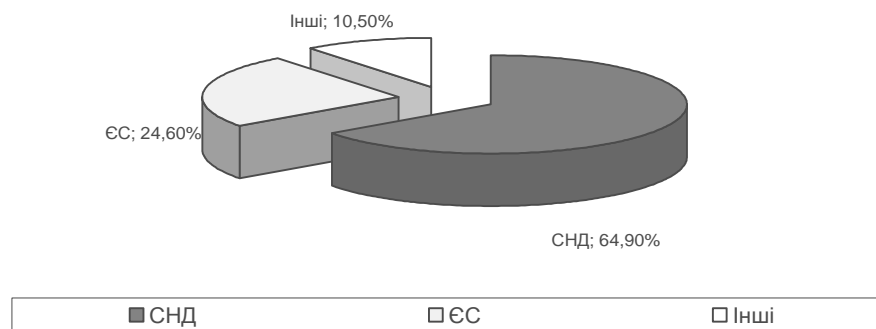

Рис. 3. Структура експорту олії рафінованої соняшникової у 2008/09 МР [4]

У експорті поряд з олією первинної очистки хоч і збільшилась частка олії глибокої очистки, маргаринової продукції та майонезів, але все таки в основному експортується сира олія.

Висновки. Охарактеризований стан і тенденції олійно-жирового підкомплексу АПК України дозволяє зробити висновок, що держава, для захисту вітчизняних товаровиробників і споживачів продовольства, має визначати економічно доцільні параметри експорту продукції олійно-продуктового підкомплексу, виходячи з його потенціалу та необхідності задоволення потреб українського ринку, а також своєчасно відшкодовувати ПДВ експортерам олійної продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація "Укроліяпром" [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=plants>
2. Виробництво біодизеля з ріпаку малоймовірне? [Електронний ресурс].– Режим доступу <http://silskinovyny.com>
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Олійно-жировий комплекс України [Електронний ресурс] – режим доступу <http://www.radakmu.org.ua/file>
5. Пасльонові та айстрові [Електронний ресурс] – режим доступу http://school.xvatit.com/index.php?title==Тема_47.
6. Харчова і переробна промисловість [Електронний ресурс] – режим доступу <http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/3698.html>